

Ontologi, legitimitet og cement: Indledning til oversættelsen af Bourdieus 'cementtekst'

Carsten Sestoft

Den korte tekst, hvori Bourdieu resumerer et feltarbejde i en fransk cementfabrik, er i grunden ikke så kompliceret, at den behøver indledninger: I en klassisk feltanalyse skildres den diskrete magtkamp mellem forskellige fraktioner i firmaets ledelse på et bestemt tidspunkt, idet det vises, hvordan magtkampens positioneringer angående virksomhedens fremtid hænger sammen med positioner defineret af forskellige kapitalformer og -mængder.

Alligevel vil jeg her gerne sige lidt om teksten, især om grundene til at oversætte den og til ikke at overse den, selv om den i Bourdieus værk har en temmelig marginal eksistens som appendiks i bogen *Les structures sociales de l'économie* (2000) eller i engelsk oversættelse *The social Structures of the economy* (2005). I sidstnævnte er den tilmed trykt med en så kompakt typografi, at den er svær at læse.

Den første grund til oversættelse er, at analysen bør kunne interessere organisationsteoretikere, fordi den på en eksemplarisk måde viser, hvilke indsigter en feltanalytisk betragtning af de interne strukturer i en privat virksomhed kan give. På grund af tekstens kortfattede er det nok relevant for interesserede organisationsanalytikere at supplere den med andres videretænkning og operationalisering af Bourdieu som organisationsanalytiker (Emirbayer og Johnson 2008 er et godt sted at starte).

Den anden grund er, at den fint illustrerer det ideal for sociologisk forskning, som Bourdieu i 1992 formulerede som et forhold mellem teori og empiri:

Det mest udsøgte sociologiske håndværk består i at bringe såkaldt teoretiske ting af stor vigtighed i spil i forbindelse med såkaldt empiriske genstande, der er velafgrænsede og sommetider tilsyneladende ubetydelige, for ikke at sige lidt latterlige. (Bourdieu & Wacquant 1992: 191)

Hvad der definerer det vigtige og det ubetydelige eller sågar latterlige, afhænger naturligvis af et perspektiv, der er funderet i en kapitalform: Bourdieu taler i citatet til (og mod) forskere med en stor teoretisk kapital af f.eks. filosofisk eller sociologisk-teoretisk art, og til dem ønsker han at sige, at der kan være store teoretiske spørgsmål på spil i forbindelse med sager, der ikke regnes for seriøse af de teoristærke folk.¹ Det gælder i høj grad undersøgelsen af virksomheden, som resumeres i cementteksten. Den beskæftiger sig med teoretiske grundlagsspørgsmål som ontologi, legitimitet og den rationelle agent.

Undersøgelsen resumeres i lidt atypiske termer for en feltanalyse hos Bourdieu: Kampene inden for virksomhedens ledelse angår spørgsmål om *definition*, som giver anledning til forskellige *prioriteringer*, og i denne definitionskamp støder tre principper for *legitimitet* sammen. Spørgsmålene om definition er et ontologisk spørgsmål, som tilføjes en tidlig dimension af prioriteringerne. Kampen om cementvirksomhedens fremtid er nemlig også en definitionskamp om, hvad cement dybest set er: Er det noget, man i et kolossalt industrianlæg med en masse ansatte fremstiller ved at få ler og kalk ind, brænde det i ovne og sende det ud i sække til distribution? Eller er det en form for lim, der gennem forskningsbaseret udvikling kan varieres til alle mulige formål? Eller et produkt som ethvert andet, hvis produktion kan og skal finansieres, optimeres og gøres rentabel i forhold til et marked? Noget groft eller raffineret eller i sig selv ligegyldigt? Noget håndgribeligt eller et spørgsmål om kompleks organisk kemi eller kompleks finansiel styring?

---

¹ Til det perspektiviske spørgsmål om, hvad der er vigtigt og ubetydeligt kan man føje: Vender man perspektivet om til det, som cementfolkene ville anlægge – for dem er cement selvfølgelig noget vigtigt, mens filosofiske og teoretiske spørgsmål ofte vil forekomme dem fortænkte og verdensfjerne – viser Bourdieus analyse sådan set også, at ontologien tilbyder dem et perspektiv, som de kan forstå deres forskelligartede cementinteresser i.

Bourdieu's analyse viser så, at definitionskampen i cementvirksomhedens ledelse kan resumeres i forskellige principper for legitimitet. Den sociologiske fortolkning af begrebet legitimitet, som egentlig stammer fra juraen (afledt af latin *lex*, lov), skyldes Max Weber, som skelnede mellem tre idealtypiske former for legitimt herredømme, hvis gyldighed kan begrundes rationelt (f.eks. i love og mere præcist i regler og normer), i tradition eller i karisma. I den umiddelbare fremstilling er det ene legitimitetsprincip traditionelt i den forstand, at det legitimerer det bestående og dets autoriteter: Cement er det, vi rutinemæssigt plejer at lave, og det skal vi blive ved med – eller med Webers ord: Den traditionelle legitimitets gyldighed hviler på “hverdagstroen på det hellige ved de fra gammel tid gældende traditioner og på legitimiteten af de derigennem udnævnte autoriteter” (Weber 1922, Første del, III, 1, § 2). De to andre er rationelle, idet de ønsker at styre cementvirkeligheden i andre retninger ud fra rationelle principper, dels den “modernistiske” organiske kemi, dels økonomiske principper.

Set i et feltanalytisk perspektiv fordeler legitimitetsprincipperne sig imidlertid også på en anden måde, som ikke er ekspliciteret i Bourdieus tekst, men som han har skrevet om andre steder: To af dem – det traditionelle og det modernistiske baseret på organisk kemi – er specifikke for cementverdenen, fordi de bygger på en mere eller mindre dyb forståelse af, hvad cement grundlæggende er eller kan være, mens det tredje er eksternt i den forstand, at det kun kerer sig om cement som et finansielt problem, dvs. som et problem, der ikke som sådan adskiller sig fra det, man har med produktion og distribution af mælk eller cykler – det handler om investering, cashflow, omsætning, markedsføringsomkostninger, afkast af kapitalen og den slags.

Den finansielle legitimitet er det eksterne princip par excellence, som udgør magtfeltets aftryk på et felt, og det karakteriserer stort set alle felter: Pga. vigtigheden af økonomisk kapital i magtfeltet vil de fleste felter have en pol eller position, som defineres ved, at den specifikke aktivitet – litteratur eller journalistik, jura (f.eks. erhvervsadvokater i forhold til juraprofessorer) eller cementproduktion – domineres af et økonomisk perspektiv. At vægten af den økonomiske kapital i magtfeltets struktur formentlig er tiltaget, kan tilskrives udviklinger fra 1980'erne, som dels har fremmet en afregulering af globale finansielle markeder (som i sig selv har øget de finansielle aktiviteter andel af den samlede økonomi), dels af shareholder value-kapitalismen, som ved alene at lægge vægt på det økonomiske afkast for aktionærene har

fortrængt alle de andre hensyn til medarbejdere, bæredygtighed og samfund, som kan ligge i en stakeholder-kapitalisme. Også set i dét perspektiv identificerer Bourdieu en vigtig teoretisk problematik, som angår udviklingen i samfundets magtformer, i virksomhedsledelsens korridorforhandlinger og skiftende alliancer mellem de forskellige positioner.

En anden vigtig teoretisk dimension i teksten er naturligvis spørgsmålet om den rationelle agent. Ligesom i hele bogen om “økonomiens sociale strukturer”, som den indgår i, er det en vigtig pointe i teksten, at virksomhedens ledelse kun tilsyneladende og udadtil er en rationel agent, fordi den nærmere undersøgelse som sagt viser, at ledelsen er et kampfelt, hvis beslutning i sidste ende kun kan være et kompromis mellem kræfter og styrkeforhold. En af de interessante ting i den sammenhæng er også stikordene til forståelsen af den forandringsuvillige position, som for en betragtning baseret på den rationelle agent som oftest blot ser irrationelt konservativ ud: Analysen minder om, at denne position ikke alene har det af Weber beskrevne legitimitetsprincip for sig, men også hele inertien i “de iboende tendenser i de institutionelle strukturer og agenternes dispositioner”, dvs. hele den eksisterende virkelighed i form af materielle produktionsanlæg, rumlig organisering af arbejdsdeling, hierarkiske organisationsstrukturer og menneskenes mentale strukturer, som tilmed (formentlig) er finjusteret i forhold til hinanden, så det er vanskeligt at ændre én af tingene uden at skulle ændre det hele. Samt at der i virksomheden er personer som vicegeneraldirektøren, hvis sociale kapital er investeret i den eksisterende organisering og dens agents mentale strukturer, således at en forandring vil stille ham over for valget mellem selv at arbejde for at indføre en ny organisering mod de eksisterende mentale og materielle strukturer eller at afgive magten over reorganiseringen til andre, idet begge dele vil føre til et tab af social kapital.

En særskilt grund til at introducere oversættelsen er, at den ligesom den engelske oversættelse (i hvert fald for danske læsere) på én gang er teknisk korrekt og let vildledende pga. nationale forskelle i ledelsesstrukturer. I den franske tekst tales der i første afsnit og en gang senere om virksomhedens “président”, som i den engelske version er oversat til “chairman of the board”, dvs. bestyrelsesformand, som jeg også har oversat det til. Givet at denne “président” eksplicit er nævnt som medlem af direktionen må der være tale om den særlig franske konstruktion af ledelsen i aktieselskaber, som på fransk omtales som et alternativ til den ‘tyske’ model, der ser ud til at svare til den danske: I sidstnævnte model ansætter bestyrelsen den

administrerende direktør, kontrollerer direktionens daglige eller operative ledelse af virksomheden og varetager den overordnede strategiske ledelse. Denne arbejdsdeling findes ikke rigtig i den franske model, hvor bestyrelsen (conseil d'administration til forskel fra conseil de surveillance) ganske vist også ansætter den øverste direktør, men ellers mere er en arbejdende bestyrelse, der arbejder sammen med direktionen om både strategi og daglig ledelse. Det ser man bl.a. ved, at den samme person kan være både formand (président) for denne administrerende bestyrelse og øverste direktør (directeur général). I så fald taler man om en président-directeur général (PDG), som ville være en umulighed i den 'tyske' model. Bestyrelsesformanden er i den franske model snarere den øverste i samme ledelsesstreng som direktionen end et kontrolorgan over den; bestyrelsen er så at sige ikke et beslutningssubjekt ved siden af eller over direktionen, men en position i den.

En af de mange diskrete pointer i teksten er netop, at bestyrelsesformanden ikke rigtig selv har nogen kapitalvægt i magtkampen, selv om han formelt er den øverste i hierarkiet. Han er blot en vejrhane, der drejer efter tilstanden i det kraftfelt, som dannes af

forskellige kapitalformer i ledelsen: Beslutningssubjektet er virksomhedens magtfelt, og det adskiller sig i sin struktur (rationelt legitimeret herredømme gennem viden versus traditionelt legitimeret herredømme, specifik versus finansiell videnskapskapital) ikke fra struktureringen af samfundsmæssig magt alle andre steder – i politik eller den offentlige sektor. Som fremstilling af magtkampen i en ledelsesgruppe fremstår cementteksten derfor også som et eksempel på en praktisk analyse af elitestrategier i en virksomhedskontekst, hvorfor den har en oplagt plads i nærværende temaanummer.

Bibliografi

- Bourdieu, P. og L.J.D. Wacquant 1992. *Réponses. Pour une anthropologie réflexive*. Paris: Eds. du Seuil (upræcis dansk oversættelse: *Refleksiv sociologi*. København: Hans Reitzel, 1996)
- Emirbayer, M. og V. Johnson 2008. Bourdieu and Organizational Analysis. *Theory and Society*, 37: 1-44
- Weber, M. 1922. *Wirtschaft und Gesellschaft*. Tübingen: J. C. B. Mohr. Netversion besøgt 5. april 2012: http://www.textlog.de/weber_wirtschaft.html

